

ТЪЛКУВАТЕЛНО РЕШЕНИЕ

5/2020

гр.София, 30.05.2022 год.

Върховният касационен съд на Република България, Общо събрание на Гражданска и Търговска колегии в съдебно заседание на 07 април 2022 год., в състав:

ПРЕДСЕДАТЕЛ на ОСТГК,
ЗАМ.-ПРЕДСЕДАТЕЛ на ВКС и
РЪКОВОДИТЕЛ на Търговска колегия:
ЕВГЕНИЙ СТАЙКОВ

ЗАМ.-ПРЕДСЕДАТЕЛ на ВКС и
РЪКОВОДИТЕЛ на Гражданска колегия:
МИМИ ФУРНАДЖИЕВА

ПРЕДСЕДАТЕЛИ
на ОТДЕЛЕНИЯ:

МАРИЯ ИВАНОВА
ЕМИЛИЯ ВАСИЛЕВА
ВАСИЛКА ИЛИЕВА
БРАНИСЛАВА ПАВЛОВА
СНЕЖАНКА НИКОЛОВА
ТОТКА КАЛЧЕВА

ЧЛЕНОВЕ:

1. СИМЕОН ЧАНАЧЕВ	12. ЕМИЛ ТОМОВ
2. ТАТЯНА ВЪРБАНОВА	13. АЛБЕНА БОНЕВА
3. МАРГАРИТА СОКОЛОВА	14. БОНКА ДЕЧЕВА
4. ВЕСКА РАЙЧЕВА	15. СВЕТЛА БОЯДЖИЕВА
5. ПЛАМЕН СТОЕВ	16. ЖИВА ДЕКОВА
6. ЕЛЕОНОРА ЧАНАЧЕВА	17. КАМЕЛИЯ МАРИНОВА
7. ДИЯНА ЦЕНЕВА	18. ЗДРАВКА ПЪРВАНОВА
8. СВЕТЛАНА КАЛИНОВА	19. ТЕОДОРА ГРОЗДЕВА
9. ГЪЛЪБИНА ГЕНЧЕВА	20. ИЛИЯНА ПАПАЗОВА
10. МАРИО ПЪРВАНОВ	21. ЗОЯ АТАНАСОВА
11. КАМЕЛИЯ ЕФРЕМОВА	22. ВЕЛИСЛАВ ПАВКОВ

23. БОРИС ИЛИЕВ
24. БОНКА ЙОНКОВА
25. БОЯН ЦОНЕВ
26. ИРИНА ПЕТРОВА
27. МАРГАРИТА ГЕОРГИЕВА
28. РОСИЦА БОЖИЛОВА
29. ДРАГОМИР ДРАГНЕВ
30. ВЛАДИМИР ЙОРДАНОВ
31. КОСТАДИНКА НЕДКОВА
32. ГЕНИКА МИХАЙЛОВА
33. ДИМИТЪР ДИМИТРОВ
34. ДАНИЕЛА СТОЯНОВА
35. МАЙЯ РУСЕВА
36. ВЕРОНИКА НИКОЛОВА
37. ЕРИК ВАСИЛЕВ
38. ГЕНОВЕВА НИКОЛАЕВА
39. КРИСТИЯНА ГЕНКОВСКА
40. ВАНЯ АТАНАСОВА
41. АЛЕКСАНДЪР ЦОНЕВ
42. РОЗИНЕЛА ЯНЧЕВА
43. ФИЛИП ВЛАДИМИРОВ
44. ДЕСИСЛАВА ДОБРЕВА
45. ДЕСИСЛАВА ПОПКОЛЕВА
46. МАДЛЕНА ЖЕЛЕВА
47. МИЛЕНА ДАСКАЛОВА
48. ТАНЯ ОРЕШАРОВА
49. МАРИЯ ХРИСТОВА
50. ЛЮДМИЛА ЦОЛОВА
51. СОНЯ НАЙДЕНОВА
52. ИВАНКА АНГЕЛОВА
53. АНЕЛИЯ ЦАНОВА

при участието на секретаря Красимира Ковачка
постави на разглеждане тълкувателно дело № 5 по описа за 2020 г. на
Общото събрание на Гражданска и Търговска колегии
докладвано от съдия МАРИО ПЪРВАНОВ

Тълкувателно дело №5 от 2020 г. на ОСГТК е образувано с
разпореждане на председателя на Върховния касационен съд от 30.10.2020
год. на основание чл. 292 ГПК по предложение на състав на ВКС за
приемане на тълкувателно решение по следния въпрос:

„За приложението на чл. 26, ал. 2 пр. 2 и чл. 31, ал. 1 от ЗЗД -
нищожен поради липса на съгласие или унищожаем е договорът, сключен
от дееспособно лице, ако то при сключването му е било в състояние на
трайна неспособност да разбира или да ръководи действията си ?”

По реда на т.7.3 от Правилата за приемане на тълкувателни решения
ОСГТК на ВКС на 11.02.2021 г. реши повдигнатият за тълкуване въпрос да
се редактира по следния начин:

„Нищожен поради липса на съгласие на основание чл. 26, ал. 2, изр.1,
пр. 2 ЗЗД или унищожаем на основание чл. 31, ал. 1 ЗЗД е договорът,
сключен от дееспособно лице, ако то при сключването му е било в
състояние на трайна неспособност да разбира или да ръководи действията
си?”

Общото събрание на гражданска и търговска колегия на Върховния
касационен съд, за да се произнесе, съобрази следното:

По така поставения въпрос има противоречива съдебна практика.

Според едното становище, когато към момента на сключването на
сделката лице, което не е поставено под запрещение, не е могло да разбира

и ръководи действията си поради тежко увреденото си здравословно и психическо състояние, е налице основание за унищожаемост по чл. 31 ЗЗД. Това е правната квалификация на иска, защото липсата на воля /при едностранните сделки/ и на съгласие /при договорите/ по смисъла на чл.26, ал. 2, изр.1, пр. 2 ЗЗД трябва да е съзнавана.

Според другото становище унищожаем на основание чл. 31, ал. 1 ЗЗД е договорът, сключен от дееспособно лице, което към сключването му не е могло да разбира или ръководи действията си, а причината за това състояние е преходна, кратковременна. Нищожен на основание чл. 26, ал. 2, изр. 1, пр. 2 ЗЗД е договорът, сключен от дееспособно лице, което към сключването му не е могло да разбира или ръководи действията си, а причината за това състояние е трайна.

Общото събрание на гражданска и търговска колегия на Върховния касационен съд намира за правилно първото становище по следните съображения:

Недействителността на правните сделки е родово понятие. То обхваща всички сделки с недостатък, предвиден в закона. Едно от деленията на недействителните сделки с най-голямо практическо значение е според характерната последица - нищожни и унищожаеми. Основанията за нищожност и унищожаемост на договорите са изброени отделно в разпоредбите на чл. 26 – 33 ЗЗД и общото между тях е, че те са с пороци /юридически факти/, които осуетяват настъпването на правното действие на договора от самото начало или откриват възможност за заличаване на породените правни последици с обратна сила. Недействителността не се изчерпва с посочените в чл. 26 – 33 ЗЗД основания за нищожност и унищожаемост. Това са само две от формите на недействителността, а останалите са уредени всяка отделно на съответното място, т.е. за тях няма установени общи правила. Съобразно чл. 44 ЗЗД правилата относно договорите се прилагат съответно към едностранните волеизявления в случаите, в които законът допуска те да пораждат, изменят или прекратяват права и задължения.

Най-тежкият порок на договора е нищожността. Тя е абсолютна /важи за всички и всеки може да се позове на нея/, изначална е и не може да бъде saniрана. Унищожаемостта е по-лек порок на договора, затова той може да бъде saniран изрично - чрез потвърждаването му от страната, в чийто интерес законът я допуска, или чрез отстраняване на ощетяването от другата страна, както и чрез конклюдентни действия – доброволно изпълнение на договора от засегнатия и бездействието му в давностния срок.

Дееспособни лица са пълнолетните физически лица, а също и непълнолетните и поставените под ограничено запрещение, когато сключват сделките по чл.4, ал.2 ЗЛС – „обикновени дребни сделки за задоволяване на текущите им нужди и да разполагат с това, което са придобили със своя труд.“ Разпоредбата на чл.31, ал.1 ЗЗД урежда

отношенията, когато сключилият договора няма настойник, нито попечител /ако имаше, би се поставил въпросът за спазване на режима на настойничеството и попечителството/. Според правното му положение той може да сключи договора сам /дееспособен е/, но при сключването не е бил способен да действа разумно.

Законът за задълженията и договорите предвижда, че са нищожни договорите, при които липсва съгласие /чл. 26, ал. 2, изр. 1, пр. 2 ЗЗД/, а са унищожаеми договорите, сключени от дееспособно лице, ако то при сключването му не е могло да разбира или да ръководи действията си /чл. 31, ал. 1 ЗЗД/. Унищожението на такъв договор съгласно чл. 31, ал. 2 ЗЗД не може да се иска след смъртта на лицето, освен ако преди смъртта е било поискано поставянето му под запрещение или ако доказателството за недееспособността произлиза от същия договор. Съобразно чл. 32 ЗЗД унищожение може да иска само страната, в чийто интерес законът допуска унищожаемостта. Правото да се иска унищожение се погасява с тригодишна давност. Давността започва да тече от деня, в който лицето е навършило пълнолетие, запрещението е било вдигнато, грешката или измамата са били открити или заплашването е престанало, а в останалите случаи – от деня на сключването на договора. Ответникът по иск за изпълнение на унищожаем договор може да поиска унищожението чрез възражение и след като давността е изтекла. Кратката тригодишна давност за правото да се иска унищожение от лицата, които формално са дееспособни, но при които невъзможността да разбират или ръководят действията си е трайна и/или необратима, цели своевременно и за много по-кратък период от три години да се вземат мерки, за да могат да бъдат охранявани в цялост техните интереси и същевременно да се защитава правната сигурност. Според законодателя бездействие в продължение на повече от три години е недопустимо.

Липсва съгласие по смисъла на чл. 26, ал. 2, изр. 1, пр. 2 ЗЗД, когато външно волята на дееспособното лице е обективизирана чрез надлежно поведение, но зад изявлението липсва вътрешно волево решение. Волеизявленията /предложение и приемане/ са направени и съвпадат, но някое от тях или и двете са направени при „съзнавано несъгласие” – без намерение за обвързване. Когато договорът е сключен от дееспособно лице, ако то при сключването му не е могло да разбира или да ръководи действията си, договорът е унищожаем, тъй като е дадено съгласие, но без разум /липсва елементът „съзнаване”/. Използваният от доктрината и съдебната практика разграничителен критерий - „съзнавано“, респективно „несъзнавано отсъствие на воля“ - съответства напълно на значението на думата „съзнавам“, която означава „зная, разбирам какво върша, имам ясна представа за постъпките и състоянието си“. Ето защо фактическият състав на чл.31, ал.1 ЗЗД по естеството си е проявление на несъзнавана липса на воля. За разлика от това, в мотивите по т.ІІ на ТР № 5/2014 г. от 12.12.2016 г. по тълк. дело №5/2014 г. на ОСГТК, Върховният касационен съд е

приел, че липсата на съгласие по смисъла на чл. 26, ал. 2, изр. 1, пр. 2 ЗЗД е тежък порок на правната сделка, който е налице, когато волеизявлението е направено при т. нар. „съзнавана липса на съгласие“ /например – изтръгнато е с насилие, направено е без намерение за обвързване – на шега, като учебен пример и др. подобни/. Това определение за нищожността на посоченото основание е дадено във връзка с въпроса относно вида недействителност на договор, сключен от пълномощник без представителна власт, при липса на потвърждаване от лицето, от името на което е сключен договорът.

В случаите на чл. 31, ал. 1 ЗЗД може да е налице невъзможност да се разбират или да се ръководят действията по причини, дължащи се на ментални и психични проблеми, когато лицето формално се води дееспособно, т.е. не е поставено под запрещение. Необходимо е това състояние да е било налице към момента на извършване на сделката. Опорочаващият факт на волеизявлението в хипотезата на чл.31, ал. 1 ЗЗД се състои в това, че е извършено при разстроено съзнание. Без значение е продължителността на това състояние. Невъзможността на лицето да разбира или да ръководи действията си може да се дължи на различни причини, както временни - алкохолно опиянение, въздействие на наркотици, интоксикация и др., така и трайни. В законата разпоредба липсва разграничаване на конкретните причини според вида и степента, в която те засягат възможностите на лицето да действа разумно. Поради това, на основание чл.31, ал.1 ЗЗД са унищожавани и договорите, сключени от дееспособни лица в състояние на трайна неспособност да разбират или да ръководят действията си и когато тяхното състояние обективно е обуславяло поставянето им под запрещение, като се има предвид, че правните последици от поставянето под запрещение настъпват за в бъдеще.

Този извод следва и от тълкуването на разпоредбите на чл.31, ал.1 и ал.2 ЗЗД в тяхната взаимовръзка. Според ал.2, пр.1, за да бъде искано унищожение от наследниците след смъртта на лицето, трябва преди смъртта да е поискано поставянето му под запрещение. Това изискване на закона има смисъл само когато причината за неспособността е трайна – резултат от интелектуално затруднение и психично разстройство. Друг тълкувателен резултат противоречи на систематическото тълкуване на двете алинеи на чл.31 ЗЗД. Първата хипотеза, уредена в чл. 31, ал. 2 ЗЗД, изрично посочва унищожаването на „такъв договор“, като несъмнено има предвид договор с пороците в предходната разпоредба. За временни състояния не може да се иска поставяне под запрещение и разпоредбата на чл. 31, ал. 2, пр. 1 ЗЗД при такова ограничително тълкуване остава без възможност за прилагане. Законодателят изрично е предвидил, че договорът, сключен от дееспособно лице, ако то при сключването му е било в състояние на трайна неспособност да разбира или да ръководи действията си, е унищожаван на основание чл. 31, ал. 1 ЗЗД. С

включването на такъв договор като част от института на унищожаемостта се защитава правната сигурност, която предпочита обвързващата сила на изявената воля, дори когато вътрешната воля не е формирана нормално. В този случай договорът поражда действие, но неговото действие зависи от лицето с опорочено волеизявление.

Възприемането на ограничително тълкуване на разпоредбата на чл.31, ал.1 ЗЗД, при което тя да се прилага само при кратковременен и преходен характер на фактичката неспособност, може да доведе до нарушаване правата на хората с увреждания. Ще бъдат лишени от дееспособност лицата с интелектуални затруднения и психични разстройства извън реда и обхвата на специално предвидената законова процедура за това по чл.336 – чл.340 ГПК. Според чл.12, т.2 от Конвенцията за правата на хората с увреждания България е задължена да признава правоспособността и дееспособността на хората с увреждания наравно с всички останали лица във всички сфери на живота. Не може по тълкувателен път да се извеждат непредвидени изрично ограничения на дееспособността на тези хора. Всеки човек, независимо от наличието на интелектуални затруднения и психични разстройства, има право да упражнява лично правата си. Хората с увреждания не трябва да се възприемат като лица, отклоняващи се от медицинските норми, а като субекти, на които следва да се гарантира чрез комплекс от мерки, наравно с другите, възможността да упражняват лично правата си и да участват пълноценно в живота на обществото. В мотивите на решение №12 от 17.07.2014 г. по конст. дело №10/2014 г. на Конституционния съд на Република България е посочено изрично важното значение на института за поставяне под запрещение. Чрез него се осигурява, че лицата с психически увреждания ще бъдат ограничени в извършването на правни действия, доколкото поради естеството на тяхното състояние няма друг, по-ефективен начин за защита на техните интереси. Тези ограничения имат и друг ефект – охраняват и правата на третите лица, които също могат да бъдат засегнати от правните действия на лицата с психически увреждания, т.е. защитават сигурността на гражданския оборот.

Ограничително тълкуване на разпоредбата на чл.31, ал.1 ЗЗД би поставило и въпросите: кога състоянието на интелектуално затруднение и психично разстройство е трайно; кога един период в такова състояние е продължителен; може ли по тълкувателен път като универсален критерий да се изведе определеният от законодателя давностен срок за предявяване на унищожаемостта; как може да се обоснове, че период от две години и десет месеца не е продължителен, а този от три години е такъв, при наличие и на други специални разпоредби за погасителната давност като тази на чл. 44 ЗН. Приемането, че такива договори са нищожни би могло в определени хипотези да засегне интересите и на фактически неспособния поради свое трайно интелектуално затруднение и психично разстройство човек. Не е изключено да има случаи, в които след отпадане на

фактичката неспособност, напр. излизане на човека от интелектуалното му затруднение или психично разстройство, или назначаването на настойник, той да иска да се ползва от получена или очаквана престация по договора, а насрещната страна или дори трето лице да се опита да му противопостави порока на сделката. Липсата на целения от страните правен ефект от нищожния договор може често да е причина за очевидно несправедливи резултати. Това са случаите, при които именно страната по договора, която е била недобросъвестна, се позовава на липсата на правно действие и съответно иска да отпадне възможността на другата страна да упражни спрямо нея правото си да иска реално изпълнение, да развали договора и да получи обезщетение за вреди.

Следователно няма легални, теоретични или практически основания да се приеме, че договорът, сключен от дееспособно лице, ако то при сключването му е било в състояние на трайна неспособност да разбира или да ръководи действията си, е нищожен, а не унищожавем.

По изложените съображения, на основание чл.124, ал.1, т.2 ЗСВ общото събрание на гражданска и търговска колегия на Върховния касационен съд на Република България

Р Е Ш И:

Договорът, сключен от дееспособно лице, ако то при сключването му е било в състояние на трайна неспособност да разбира или да ръководи действията си, е унищожавем на основание чл. 31, ал. 1 ЗЗД.

ПРЕДСЕДАТЕЛ на ОСГТК,
ЗАМ.-ПРЕДСЕДАТЕЛ на ВКС и
РЪКОВОДИТЕЛ на Търговска колегия:
ЕВГЕНИЙ СТАЙКОВ.....

ЗАМ.-ПРЕДСЕДАТЕЛ на ВКС и
РЪКОВОДИТЕЛ на Гражданска колегия:
МИМИ ФУРНАДЖИЕВА.....

ПРЕДСЕДАТЕЛИ
на ОТДЕЛЕНИЯ: МАРИЯ ИВАНОВА.....
ЕМИЛИЯ ВАСИЛЕВА.....
ВАСИЛКА ИЛИЕВА.....
БРАНИСЛАВА ПАВЛОВА.....
СНЕЖАНКА НИКОЛОВА.....
ТОТКА КАЛЧЕВА.....

ЧЛЕНОВЕ:

1. СИМЕОН ЧАНАЧЕВ.....
2. ТАТЯНА ВЪРБАНОВА.....
3. МАРГАРИТА СОКОЛОВА.....
4. ВЕСКА РАЙЧЕВА..- **О.М.**.....
5. ПЛАМЕН СТОЕВ.....
6. ЕЛЕОНОРА ЧАНАЧЕВА.....
7. ДИЯНА ЦЕНЕВА.....
8. СВЕТЛАНА КАЛИНОВА.....
9. ГЪЛЪБИНА ГЕНЧЕВА.....
10. МАРИО ПЪРВАНОВ.....
11. КАМЕЛИЯ ЕФРЕМОВА.....
12. ЕМИЛ ТОМОВ.....
13. АЛБЕНА БОНЕВА.....
14. БОНКА ДЕЧЕВА.....
15. СВЕТЛА БОЯДЖИЕВА.....
16. ЖИВА ДЕКОВА.....
17. КАМЕЛИЯ МАРИНОВА.....
18. ЗДРАВКА ПЪРВАНОВА.....
19. ТЕОДОРА ГРОЗДЕВА.....
20. ИЛИЯНА ПАПАЗОВА.....
21. ЗОЯ АТАНАСОВА.....
22. ВЕЛИСЛАВ ПАВКОВ.....
23. БОРИС ИЛИЕВ.....
24. БОНКА ЙОНКОВА..- **О.М.**.....
25. БОЯН ЦОНЕВ.....
26. ИРИНА ПЕТРОВА.....
27. МАРГАРИТА ГЕОРГИЕВА.....
28. РОСИЦА БОЖИЛОВА..- **О.М.**.....
29. ДРАГОМИР ДРАГНЕВ.....
30. ВЛАДИМИР ЙОРДАНОВ..- **О.М.**.....
31. КОСТАДИНКА НЕДКОВА.....
32. ГЕНИКА МИХАЙЛОВА..- **О.М.**.....
33. ДИМИТЪР ДИМИТРОВ.....
34. ДАНИЕЛА СТОЯНОВА..- **О.М.**.....
35. МАЙЯ РУСЕВА.....
36. ВЕРОНИКА НИКОЛОВА.....
37. ЕРИК ВАСИЛЕВ.....
38. ГЕНОВЕВА НИКОЛАЕВА.....
39. КРИСТИЯНА ГЕНКОВСКА.....
40. ВАНЯ АТАНАСОВА.....
41. АЛЕКСАНДЪР ЦОНЕВ.....
42. РОЗИНЕЛА ЯНЧЕВА..- **О.М.**.....
43. ФИЛИП ВЛАДИМИРОВ.....
44. ДЕСИСЛАВА ДОБРЕВА.....
45. ДЕСИСЛАВА ПОПКОЛЕВА..- **О.М.**.....
46. МАДЛЕНА ЖЕЛЕВА.....
47. МИЛЕНА ДАСКАЛОВА.....
48. ТАНЯ ОРЕШАРОВА..- **О.М.**.....
49. МАРИЯ ХРИСТОВА.....
50. ЛЮДМИЛА ЦОЛОВА.....
51. СОНЯ НАЙДЕНОВА.....
52. ИВАНКА АНГЕЛОВА..- **О.М.**.....
53. АНЕЛИЯ ЦАНОВА.....

ОСОБЕНО МНЕНИЕ

по тълкувателно дело № 5/2020 г. ОСГТК на ВКС

При тълкуването на чл. 26, ал. 2, изр. 1, пр. 2 ЗЗД и на чл. 31 ЗЗД ОСГТК на ВКС зачете общото в двете основания за недействителност на договорите, които се прилагат и за едностранните сделки (чл. 44 ЗЗД) - липсата на воля. Прие се, че след като лицето, сключило договора, е дееспособно, разграничителният критерий провеждат „съзнаваната“, респ. „несъзнаваната липса на воля“. Критерият е използван в преобладаващата практика и в по-старата доктрина. Той поставя в първата група договорите, сключени от дееспособно лице, изразило „съзнавана“ липса на воля - поради насилие, шега или учебен пример. Те са нищожни, съгласно чл. 26, ал. 2, изр. 1, пр. 2 ЗЗД. Във втората група попадат договорите, сключени от дееспособно лице, изразило „несъзнавана липса на воля“. Прие се да е без значение дали неспособността да се разбират или да се ръководят действията има временен и преходен характер (само при сключването на договора) или има траен характер (и при сключването на договора). Така във втората група остават договорите от дееспособно лице, което към сключването на договора страда от психическо увреждане (например олигофрения, дебилност, алцхаймер) или от старческо слабоумие, а е трайно неспособно да разбира или да ръководи действията си. Те създадоха противоречието в практиката на ВКС и провокираха промяна в по-новата доктрина. Според възприетия разграничителен критерий обаче тези договори са унищожавани, съгласно чл. 31 ЗЗД.

Възприетият критерий акцентира върху дееспособността на лицето, сключило договора. Дееспособността обаче се придобива по формален критерий - с навършване на 18 годишна възраст (чл. 2 ЗЛС). Може да бъде ограничена или изгубена със съдебно решение. Решението по чл. 5 ЗЛС действа за всички, но занапред и не засяга сключените договори (ППЛВС №5/13.02.1980 г.). Поставеният акцент не отчита, че и дееспособно лице може да сключи нищожен договор по чл. 26, ал. 2 ЗЗД и не се базира на закона. Основанието по чл. 31, ал. 1 ЗЗД изисква липсата на поне един от конститутивните елементи на волеизявлението - **при** сключването на договора дееспособното лице да не е могло да разбира (интелектуалния елемент) или да ръководи действията си (волевия). Чл. 31, ал. 1 ЗЗД визира дееспособността, но не тя обяснява разликата с чл. 26, ал. 2 ЗЗД. Когато неспособността на дееспособното лице е временна и преходна - проявена само при сключването на договора, - той е унищожаван по чл. 31 ЗЗД. Когато неспособността е трайна - за продължителен период от време, проявена също така при сключването на договора, - той е нищожен по чл.

26, ал. 2, изр. 1, пр. 2 ЗЗД. Това е и разграничителният критерий, изводим пряко от изказа на законодателя. Обясняват го конститутивните елементи на волеизявлението. Не се нуждае от граматическо тълкуване. Чл. 31, ал. 2

ЗЗД не го опровергава. Разпоредбата не обяснява фактическия състав на правото на унищожаване на договора по чл. 31, ал. 1 ЗЗД, нито му придава допълнителни предпоставки. Чл. 31, ал. 2 ЗЗД предвижда допълнителни, алтернативни предпоставки то да премине към наследниците. Това не е необичайно за потестативните права. Например в чл. 327 ГПК са допълнителните предпоставки за преминаване на правото на развод поради дълбоко и непоправимо разстройство на брака или на унищожаването му към наследниците.

Провеждането на този, а не на възприетия разграничителен критерий от ОСГТК на ВКС, се основава на закона и постига справедливи резултати. Нищожността по чл. 26, ал. 2 ЗЗД е абсолютна. Важи за всички и всеки може да се позове на нея безсрочно. Изначална е и не се санира. На унищожаемостта по чл. 31 ЗЗД може да се позове само лицето, в полза на което законът я допуска. То може да санира договора, но в границите на срока на погасителната давност. Този срок е 3-годишен и тече от деня на сключването на договора (чл. 32, ал. 2 ЗЗД). Срокът е предостатъчен за дееспособното лице, чиято неспособност да разбира или да ръководи действията си е временна и преходна. След като премине причината за нея (напр. състоянието на афект, на наркотично или алкохолно опиянение, шопинг и др.под.), то е способно в срока на погасителната давност да прецени дали да запази или да унищожи договора по чл. 31, ал. 1 ЗЗД. 3-годишният, но и всеки друг срок обаче е без значение за лицето, чиято дееспособност е само формална. То е трайно неспособно да разбира или да ръководи действията си. Не осъзнава и значението на времето.

Възприетият разграничителен критерий от ОСГТК на ВКС - „съзнавана“ и „несъзнавана липса на воля“ - провежда необяснима логика на законодателя. Едва ли законодателят разчита, че в 3-годишния срок на погасителната давност прокурорът или друго легитимирано лице успешно ще проведе иска по чл. 5 ЗЛС. Надлежната процесуална легитимация по този иск е ограничена (чл. 336 ГПК). Чести са случаите на договори, сключени от лица, чиито психически увреждания или старческо слабоумие ги поставят в трайна неспособност да разбират или да ръководят действията си, и са жертви на т.нар. „имотна мафия“. Редки са случаите на иск по чл. 5 ЗЛС, предявен от прокурора в защита на техните права. Чести са случаите на сключени такива договори, които облагодетелстват точно лицата, легитимирани, но неприятели на иска по чл. 5 ЗЛС. В две от новите решения на ВКС спорът е решен в полза на формално дееспособното лице

в трайна неспособност да разбира или да ръководи действията си, като е прието, че искът на облагодетелствания от „унищожаемия“ договор е предявен след срока по чл. 32, ал. 2 ЗЗД при злоупотреба с право. Всеки случай обаче не може да се разреши и не е разрешаван с прилагане на забраната по чл. 57, ал. 2 от Конституцията. Едва ли законодателят разчита и на това, че страната по такъв „унищожаем“ договор ще отчете неравностойното положение на съконтрахента си, ще го пожали и ще спести възражението за погасителна давност. Едва ли законодателят допуска възможността шегобиецът и далият учебен пример безсрочно да се позоват на нищожността по чл. 26, ал. 2 ЗЗД, а ограничава възможността за лицето, чиято дееспособност е само формална, с 3-годишния срок на погасителната давност. Едва ли законодателят разчита също, че в този срок би настъпил „светъл момент“ за титуляра на правото по чл. 31, ал. 1 ЗЗД. При някои психически увреждания „светлите моменти“ са изключение (олигофрения, дебилност, алцхаймер), а при другите са внезапни и кратковременни (старческо слабоумие).

Разграничителният критерий в основанията за недействителност по чл. 26, ал. 2 и по чл. 31 ЗЗД - временен и преходен или траен характер на неспособността да се разбират или да се ръководят действията - не нарушава правата на съконтрахентите и на третите лица. Договорите за вещни права върху имоти се сключват с нотариален акт (чл. 18 ЗЗД). Преди да извърши удостоверяването нотариусът е длъжен да провери самоличността и дееспособността на явилите се пред него лица (чл. 578, ал. 4 ГПК). Едва ли законодателят изчерпва проверката до представянето на документ за самоличност, а не изисква нотариусът да се увери и в способността на явилите се лица да разбират или да ръководят действията си. Психическото увреждане, причинило трайна неспособност и старческото слабоумие, са лесно установими. Същото задължение нотариусът има и при удостоверяване на подписите под частни документи - пълномощно за разпоредителни сделки с недвижими имоти, договор за прехвърляне на собствеността върху моторни превозни и въздухоплавателни средства и т.нат. Съконтрахентът също може лесно да се увери, че преговаря с лице, което е трайно неспособно да разбира или да ръководи действията си, и да откаже да сключи нищожния договор по чл. 26, ал. 2 ЗЗД. Едва ли законодателят придава предпочитание на правата на съконтрахента пред правата на лицето с психически увреждания или със старческо слабоумие. Когато законодателят предпочита да запази правата на третите лица след сключения нищожен договор, изрично го предвижда, уреждайки и допълнителните предпоставки за това - чл. 17, ал. 2 ЗЗД. Случаят на чл. 26, ал. 2 ЗЗД обаче е различен.

Възприемането на временния или траен характер на състоянието на

неспособност като разграничителен критерий за договорите, сключени от дееспособни лица, съответства на точното съдържание на чл. 31, ал. 1 ЗЗД, а и на чл. 26, ал. 2, изр. 1, пр. 2 ЗЗД. Провежда единствено справедливия резултат - абсолютна нищожност на договора, сключен с лицето, което поради психическо увреждане или старческо слабоумие е неспособно да разбира или да ръководи действията си. Съответства на Конституцията и на Конвенцията за правата на хората с увреждания. Съгласно чл. 51, ал. 3 от Конституцията, лицата с психически увреждания се намират под особена закрила на държавата и обществото. Чл. 12 КЗПУ също следва да се тълкува в смисъл, който защитава правата на формално дееспособните лица, а не по начин, който изключва или значително затруднява тази защита. Пример за това е и решение № 12/17.07.2014 г. по конст.д. № 10/2014 г., с което Конституционния съд на Република България отхвърли искането на омбудсмана за установяване на противоконституционност на чл. 5 ЗЛС. Мотивите са, че поради естеството на състоянието на хората с психически увреждания националните закони следва да се прилагат при издирване на най-ефективния начин за защита на правата и интересите на тези лица в неравностойно положение.

Поради изложеното отговорът на поставения за тълкуване въпрос следваше да е: **Нищожен поради липса на съгласие е договорът, сключен от дееспособно лице, ако то при сключването му е било в състояние на трайна неспособност да разбира или да ръководи действията си (чл. 26, ал. 2, изр. 1, пр. 2 ЗЗД), Договорът е унищожаем по чл. 31 ЗЗД, когато тази неспособност е временна и преходна.**

съдия Геника Михайлова
съдия Десислава Попколева
съдия Розинела Янчева
съдия Таня Орешарова
съдия Веска Райчева
съдия Владимир Йорданов
съдия Бонка Йонкова
съдия Иванка Ангелова
съдия Росица Божилова
съдия Даниела Стоянова

